

A tanúvédelem eszközei a magyar büntetőeljárásban

Bevezető gondolatok

„A tanúvallomás, a legrégebbi bizonyítási eszköz Achilles-sarka – az t.i., hogy tanútól, tehát esendő és rendszerint védtelen, megfélemlíthető vagy megvásárolható embertől származik – régóta ismeretes ...”¹ A tanúk megfenyegetése, megfélemlítése abból a célból, hogy ne tegyenek vallomást, vagy a vallomásuk ne legyen hátrányos a terhelt számára, szintén nem új keletű jelenség a büntetőeljárás történetében. „Az azonban, hogy a tanúk megfélemlítése az igazságszolgáltatás megbénításának kialakult módszerévé vált, a szervezett bűnözés találmánya, ami a XX. század utolsó évtizedeiben különösen elharapódzott.”² Magyarországon a hivatalos politika sokáig tagadta a szervezett bűnözés létét, az 1990-es évektől kezdve azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az egyre erőszakosabb, fegyveres elkövetések, és az ún. maffia-típusú cselekmények hazánkban is megjelentek. Az ilyen bűncselekmények már önmagukban is félelmet keltenek a tanúknál, és „a szervezett bűnözés térhódítása egyre kiszolgáltatottabb helyzetbe hozta az ilyen bűncselekményekről tanúvallomást tevőket.”³ Bizonyos esetekben a büntetőeljárásban résztvevő hatóságok tagjai sincsenek biztonsgban, hiszen az ő megfenyegetésüktől sem riadnak vissza a bűnözők.

A fentiek miatt hazánkban is a bűnözés elleni fellépés és az igazságszolgáltatás eredményességének egyik lényeges kérdésévé vált a tanúvédelem. A tanúvédelem kettős célt szolgál: egyrészt a tanúvallomás megfélemlítés nélküli környezetben történő megtételét, másrészt a tanú életének és testi épségének védelmét, amennyiben az első cél elérése nem lehetséges. A tanúvédelem szempontjából közömbös, hogy az eljárás mely szakaszában kerül sor a tanú kihallgatására.

Varga Zoltán foglalkozik a tanúvédelem egyik elvi jelentőségű kérdésével, mely szerint önmagában a tanú szubjektív félelemérzete indokolhatja-e a tanúvédelmi eszközök alkalmazását, vagy ebben a kérdésben csak a hatóság

---

¹ BÓCZ Endre, *A tanúvédelemről*, Kriminológiai Közlemények, 54 (1996), 105.

² KIRÁLY Tibor, *Büntetőeljárás jog*, Budapest, 2001, 250.

³ TREMMEL Flórián, *Magyar Büntetőeljárás*, Budapest, Pécs, 2001, 235.

álláspontja mértékadó.⁴ Amennyiben a büntetőeljárás sikerét tartjuk szem előtt, úgy az első esetre is ki kell terjeszteni a tanúvédelem hatókörét, hiszen a tanú saját szubjektív megítélése alapján fog vallomást tenni, és esetleg bizonyos tényeket elhallgat, ha veszélyben érzi magát, még akkor is, ha erre egyébként nincs oka. Ugyanakkor ez parttalaná teheti a tanúvédelem eszközeinek igénybevételét, így az objektív tényekből levont következtetéseknek kell meghatározniuk a védelem indokoltságát.

Megítélésem szerint lehetőséget kell biztosítani a jogalkalmazó számára, hogy bizonyos esetekben a tanúvédelem enyhébb formáit diszkrecionális jogkörben akkor is biztosíthassa az azt igénylő tanúnak, ha azok alkalmazását kizárólag a tanú szubjektív félelemérzete indokolja, és ennek objektív okai hiányoznak. Ebből a szempontból a teljes körű, megfélemlítés nélkül megtett tanúvallomáshoz fűződő érdek jelentősebbnek tekintendő a bűnüldözés eredményessége miatt. A bűnüldözés és a tanúként meghallgatandó sértett érdekei ugyanis általában egybeesnek, csak kivételesen fordul elő ellentét közöttük. Viszont „*az egyik ilyen eset az, ha a sértett az elkövetőtől fenyegetve érezve magát nem akar tanúskodni, a vádló azonban számít a tanúvallomására.*”⁵ Ennek a problémának az orvoslására is szolgálhatna a fenti megoldás. Különösen fontos lenne ez azért, mert még ma is az a legelterjedtebb vélekedés (sajnos nem is minden alap nélkül), hogy „*kifizetődőbb nem látni, nem hallani és főleg nem beszélni.*”⁶ A szervezett bűnözés napjainkban sem ismer kegyelmet, „*valóban az életét kockáztatja, aki segíti ellene az igazságszolgáltatást.*”⁷

Büntető eljárásjogunk hosszú időn keresztül nem ismerte a tanú védelmét biztosító jogintézményeket. „*A tanúvédelem intézményének első építőköveit az 1994. évi XCII. tv. 3. §-a tette le.*”⁸ a tanú adatainak zárt kezelésére vonatkozó szabályok megalkotásával. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) már külön cím alatt foglalkozik a tanúvédelem lehetőségeivel, és a védelmi eszközök körében nevesíti a tanú személyi adatainak zárt kezelését, a név zárt kezelését, a különösen védett tanúvá nyilvánítás lehetőségét, a személyi védelem igénybevételét, és rendelkezik a tanúvédelmi programról is. Ez utóbbi két szint a 34/1999. (II. 26.) Korm. rendeletben és a 2001. évi LXXXV. törvényben nyer részletes szabályozást.

⁴ VARGA Zoltán, *A tanúvédelem*, Magyar Jog, (2001/5), 268-283.

⁵ KIRÁLY, *i.m.*, 177.

⁶ FARKAS Ákos, RÓTH Erika, *Tanúvédelem a büntetőeljárásban*, Magyar Jog, (1992/10), 583.

⁷ KERTÉSZ Imre, *A tanú védelemre szorul*, Magyar Jog, (1993/4), 193.

⁸ VARGA, *i.m.*, 269.

1. A hatályos büntetőeljárás törvény tanúvédelmi szabályai

A Be. külön fejezetben foglalkozik a tanúvédelemmel, azonban az alapvető szabályok mellett a törvényben elszórtan is található a tanú védelmét szolgáló rendelkezések. Ez megnehezíti az eszközrendszer átláthatóságát, ezért célszerű lenne e szétszórt a tanúvédelmi szabályokat is a tanúvédelemről szóló külön fejezetben meghatározni. A törvényben külön nem nevesített lehetőségeket ehelyütt csak felsorolom:

- a szembesítés mellőzése tanúvédelmi okból;
- a felismerésre bemutatást oly módon kell elvégezni, hogy a tanút ne észlelhessék, illetve ne ismerhessék fel;
- a tanú kihallgatása idején lehetőség van arra, hogy az őt zavaró vádlott ne tartózkodjék a tárgyalóteremben;
- a szakértő meghallgatásánál, a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél és a felismerésre bemutatásnál a gyanúsított, a védő és a sértett értesítését mellőzni kell, ha előttük a tanú zártan kezelt adatai válnának ismertté;
- zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatása rendelhető el annak a tanúnak vagy vádlottnak, aki külön jogszabályban meghatározott tanúvédelmi programban vesz részt, vagy védelme ezt egyébként indokoltá teszi;
- zárt tárgyalás elrendelése az eljárásban részt vevő személyek vagy a tanú védelme érdekében;
- sorkatonai szolgálatot töltő tanú kérheti más szolgálati helyre történő átvezénylését vagy áthelyezését;
- a hatóság engedélyezheti a tanú számára, hogy a szóbeli kihallgatását követően vagy anélkül írásban úgy tegyen vallomást, hogy azt a tanú saját kezűleg leírja és aláírja, vagy más módon leírt vallomását két tanú illetve a bíró vagy közjegyző hitelesítse.

A továbbiakban a Be. által külön nevesített tanúvédelmi eszközöket – a tanú személyi adatainak, illetve nevének zárt kezelését, a különösen védett tanú intézményét, a fizikai és a személyi védelem lehetőségeit mutatom be részletesen.

2. A tanú személyi adatainak, illetve nevének zártan kezelése

A Be. alapján a tanútól a kihallgatás kezdetén többek között meg kell kérdezni a nevét, a születési idejét és helyét, anyja nevét, lakóhelyének és tartózkodási helyének címét, foglalkozását, személyazonosító okmányának számát. Ezekre a kérdésekre a tanú akkor is köteles válaszolni, ha egyébként a vallomástételt

megtagadhatja. Hosszú időn keresztül nem volt kivétel a fenti rendelkezés alól, ám az 1994. évi XCII. törvény 3.§-a életbe léptette az első tanúvédelmi szabályt, amely a tanú adatainak zártan kezelésével a tanú biztonságérzetét kívánta növelni. A rendelkezés elvi indoka, hogy a „*jegyzőkönyvbe került vagy a tárgyaláson elhangzó személyi adatok nyilvánosságra kerülésével fennállhat annak a lehetősége, hogy a tanú személyi adatai – különösen lakóhelye, foglalkozása – olyan személyek előtt válhatnak ismertté, akik részéről a tanú megfélemlítése vagy fenyegetése felmerülhet.*”⁹ Az 1998. évi LXXXVIII. törvény ezt meghaladóan lehetővé tette kivételesen indokolt esetben a tanú nevének zárt kezelését is.

A Be. 96.§-a lehetővé teszi, hogy a tanú, illetőleg az érdekében eljáró ügyvéd kérelmére vagy hivatalból a tanú személyi adatait – a nevének kívül – az iratok között elkülönítve, zártan kezeljék, kivételesen indokolt esetben pedig a tanú nevének zárt kezelésére is lehetőség van. A hatóságnak a tanút még a személyi adatok felvételét megelőzően ki kell oktatnia, hogy kérheti személyi adatainak zártan kezelését. A kioktatást és a tanú válaszát a jegyzőkönyvben rögzíteni kell. Amennyiben a tanú kéri személyi adatainak zártan kezelését, úgy ezt a hatóságok nem tagadhatják meg. A név zárt kezelésének elrendelése esetében azonban már nem a kérelem az irányadó, hanem az, hogy a hatóság az ügy összes körülményét figyelembe véve indokoltnak tartja-e azt.¹⁰ A teljes anonimitás ellenére a tanú az eljárási cselekményeken köteles részt venni, idézésre köteles a tárgyaláson megjelenni és vallomást tenni.

A tanú az eljárás bármely szakaszában kérheti személyi adatainak titkosítását, ugyanis előfordulhat, hogy azokban az eljárás során változás következik be, és ezt követően a tanú saját biztonsága érdekében már szükségesnek tartja a védelemét szolgáló rendelkezés alkalmazását. A tanú zártan kezelt adatait csak az ügyben eljáró bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság tekintheti meg, ennek biztosítása az eljáró hatóságok feladata. A személyi adatok zárt kezelésének megszüntetésére csak a tanú beleegyezésével kerülhet sor. A tanú nevének zárt kezelése esetén a tanú a kihallgatásról felvett jegyzőkönyv oldalainak aláírása helyett külön nyilatkozik arról, hogy a jegyzőkönyv a vallomását tartalmazza. Biztonságosabb megoldást nyújtana, ha az eredeti jegyzőkönyvet a tanú a szükséges helyeken aláírná, és ennek készítenék el pontos kivonatát, amelyen az aláírás helyett a tanú azonosítását szolgáló sorszámok szerepelnének.¹¹

A törvény azt mondja ki, hogy a tanú adatait elkülönítve, és zártan kell kezelni. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a jegyzőkönyvekbe csupán a tanú

---

⁹ VARGA, *im.*, 270.

¹⁰ *Uo.*

¹¹ KEMÉNY Gábor, *Büntető eljárásjogunk tanúvédelemmel kapcsolatos módosításai, a bennük rejlő lehetőségek tükrében*, Belügyi Szemle, (2000/10), 88.

neve kerül, míg egyéb adatait lezárt, hitelesített borítékban helyezik el. A borítékot azonban a nyomozati iratok között őrzik, hozzátűzve a vallomáshoz, ami nem felel meg a törvényi kívánalmaknak, és könnyen kijátszható, ugyanis „a büntető ügy iratai bírósági szakban korlátozás nélkül kerülhetnek a vádlotthoz vagy a védőhöz irattanulmányozás címén, amely alkalommal bármikor felnyitható a lezárt boríték, és a személyi adatok, a név bármikor megismerhető.”¹² Helyesebb lenne ezért egy valóban elkülönített dossziében kezelni a vallomást tartalmazó okiratot, erről egy kivonatot készíteni, a büntető ügy iratainál pedig csak ezt az utóbbi kivonatot kellene elhelyezni.

3. A különösen védett tanú

3.1 A különösen védetté nyilvánítás feltételei

Az 1990-es évek második felétől a nagy tárgyi súlyú bűnügyekben folyamatosan problémaként jelent meg, hogy a bűncselekményekről tudomással bíró személyek – félve az eljárásban terheltként szereplő személyektől – nem vállalták tanúvallomásuk megtételét. Szükséges volt megteremteni egy olyan jogintézményt, amely a teljes anonimitást biztosítja a tanú számára, aki ezáltal speciális eljárásjogi helyzetbe kerül, hiszen fizikai valójában nem jelenik meg a bíróság előtt, nem idézhető, nem szembesíthető, a tárgyaláson nem hallgatható ki. A tanú különösen védetté nyilvánításának lehetőségét az 1998. évi LXXXVIII. törvény iktatta be büntetőeljárás szabályaink közé. Bócz Endre szerint a teljes anonimitás olyan kivételes eszköz, amelyet csak szigorú feltételek mellett lehet alkalmazni, és amelynek gyakori alkalmazását a hazai tapasztalatok nem indokolják.¹³

A Be. 97. §-a nem változtatta meg a különösen védetté nyilvánításnak a korábbi eljárási törvény 64/A. §-ban meghatározott konjunktív feltételeit, amelyek a következők:

- a tanú vallomása kiemelkedő súlyú ügy lényeges körülményeire vonatkozik,
- vallomásától várható bizonyíték mással nem pótolható,
- személye, tartózkodási helye, valamint az, hogy az ügyész, illetve a nyomozó hatóság tanúként kívánja kihallgatni, a terhelt és a védő előtt nem ismert,
- személyének felfedése esetén a tanú vagy hozzátartozója élete, testi épsége vagy személyes szabadsága súlyos fenyegetésnek lenne kitéve.

---

¹² VARGA, *i.m.*, 271.

¹³ BÓCZ Endre, *Emberi jogok - „titkos tanúk”*, Belügyi Szemle, (1996/9), 12.

A Kommentár a rendelkezés elvi indokaként megállapítja, hogy „a szervezett bűnözés terjedésével egyidejűleg új jelenségként tapasztalható, hogy egyes bűnözői csoportok a rendkívül súlyos bűncselekmény elkövetése mellett nem riadnak vissza a tanúk nyílt megfélemlítésétől, sőt fizikai megsemmisítésüktől sem. Ezeknek a bűnügyeknek a felderítése, de különösen a bíróság előtti bizonyítása közreműködő tanúk nélkül szinte lehetetlen. Ezen igyekeznek segíteni a különösen védett tanú jogintézménye.”

A különösen védetté nyilvánítás feltételei között első helyen szerepel, hogy a tanú vallomása *kiemelkedő súlyú ügy lényeges körülményeire* kell, hogy vonatkozzon. A jogalkotó nem határozza meg a kiemelkedő súlyú ügyek körét, így mindig a konkrét ügy körülményeinek vizsgálata alapján lehet erről dönteni. A Kommentár szerint ez nem feltétlenül „az adott bűncselekmény súlyosabb minősítését, vagy magasabb büntetési tételét jelenti, hanem a bűncselekmény körülményeire, indítékára, motivációjára, elkövetőjének és egyéb szereplőinek személyére utal.”¹⁴ A vallomás akkor vonatkozik az ügy lényeges körülményeire, ha az anyagi jogi és az eljárásjogi szempontok vizsgálata után megállapítható, hogy a cselekmény jogi megítélésével, a büntetőjogi felelősséggel függ össze, illetve ilyenek tekintendők azok a tények vagy körülmények, amelyek a bűncselekmény és az elkövető személyének bizonyításához nélkülözhetetlenek.

A különösen védetté nyilvánítás második feltétele, hogy *a tanú vallomásától várható bizonyíték mással ne legyen pótolható*. Ez a nyelvtani értelmezés szerint is azt jelenti, hogy bizonyos valószínűség szükséges a vallomásból származó bizonyíték pótolhatatlanságát illetően, nem pedig a teljes bizonyosság.¹⁵ Tartalmilag ez a feltétel azt jelenti, hogy a tanú vallomása nélkül a tényállás nem-, vagy csak jelentős nehézségekkel tisztázható. Noha a törvény szerint a terhelt beismerés esetén is be kell szerezni a további bizonyítékokat, abban az esetben, ha az így beszerzendő bizonyíték kizárólag olyan tanútól származna, akit egyébként különösen védetté kellene minősíteni, mellőzhető a tanú bevonása az eljárásba azon az alapon, hogy a tanú vallomásától várható bizonyíték mással, a terhelt beismerésével is pótolható.

A harmadik feltétel, hogy *a tanú személye, tartózkodási helye a gyanúsított és a védő előtt ismeretlen* legyen. A jogintézmény célja a teljes anonimitás biztosítása, vagyis az, hogy a kihallgatandó tanú beazonosíthatatlan és megközelíthetetlen legyen, kizárva a fenyegetés, megfélemlítés lehetőségét. Ez a feltétel teszi

¹⁴ Általában megállapíthatónak tartja a jogalkotó az ügy kiemelkedő súlyát, amennyiben a bűncselekmények elkövetésére nemzetközi bűnözéssel összefüggésben kerül sor, felismerhetőek a szervezett bűnözés ismérvei és az elkövetett cselekmények tárgya a terrorizmussal, zsarolással, prostitúcióval, pedofiliával, pornográfiával, pénzmosással, kábítószer- vagy fegyverkereskedelemmel, illetve az ezekkel összefüggésben elkövetett élet- és testi épség elleni bűncselekményekkel kapcsolatos.

¹⁵ Talán helyesebb lett volna az *előreláthatóan mással nem pótolható* fordulat alkalmazása a törvénytövegeben.

egyben a jogintézmény alkalmazását kivételessé, mivel a gyakorlatban elég ritkán áll fenn ez a körülmény. Kisebb közösségekben, vagy amikor több elkövető közül az egyik kíván terhelő vallomást tenni társai ellen, könnyen kideríthető személyazonossága. Ezekben az esetekben a tanúnak fizikai vagy személyi védelem biztosítása indokolt, a különösen védetté nyilvánítás elégtelen. A személy ismerete egyébiránt lehet közvetlen vagy közvetett, névszerinti, de esetlegesen álnév, becenév, gúnynev ismeretén alapuló. A tartózkodási hely ismerete jelentheti az állandó vagy ideiglenes lakcímre-, illetve átmeneti tartózkodási helyre vonatkozó információkat.

A negyedik feltétel, hogy a tanú *személyének felfedése esetén a tanú vagy hozzátartozója élete, testi épsége vagy személyes szabadsága súlyos fenyegetésnek lenne kitéve*. Lényeges körülmény, hogy a törvényszöveg nem tartalmaz személyi korlátozást abban a tekintetben, hogy milyen személyi körből származik az ilyen fenyegetés.¹⁶ A fenyegetés nem kizárólag a tanúra vonatkozhat, hanem a hozzátartozók körét is figyelembe kell venni.¹⁷ A Kommentár leszögezi, hogy a súlyos fenyegetés értelmezésekor *„a fenyegetés objektív ismérve, a súlyos hátrány kilátásba helyezése mellett meghatározó jelentősége van a fenyegetés szubjektív elemeinek, ugyanis nem közömbös, hogy a súlyos fenyegetés az adott tanú esetében milyen hatás kiváltására alkalmas.”*¹⁸

3.2 A különösen védett tanú vallomására vonatkozó szabályok

A tanú különösen védetté nyilvánításáról az ügyész indítványára a nyomozási bíró dönt – a Be. 210. § (3) bekezdésében foglaltak szerint – az iratok alapján, ám amennyiben szükséges, ülést tarthat.¹⁹ Ő hallgatja ki a különösen védetté nyilvánított tanút mind nyomozati-, mind bírósági szakban. A kihallgatáson a nyomozási bírón, a jegyzőkönyvvezetőn és a tolmácson kívül csak az ügyész és a tanú érdekében eljáró ügyvéd lehet jelen. Az általános szabályok szerint indítványra a nyomozási bíró elrendelheti a tanúkihallgatás kép- vagy hangfelvevővel történő rögzítését, azonban ilyen esetben is jegyzőkönyvet kell

---

¹⁶ A Btk. 138.§ értelmében a fenyegetés súlyos hátrány kilátásba helyezése, amely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen.

¹⁷ A Btk. 137. § 6. pontja értelmében hozzátartozó az egyeneságbeli rokon és ennek házastársa, az örökbefogadó és a nevelőszülő, az örökbefogadott és nevelt gyermek, a testvér, a házastárs, az élettárs és a jegyes, a házastárs egyeneságbeli rokona és testvére, valamint a testvér házastársa.

¹⁸ Ez szorosan kapcsolódik a bevezetőben Varga Zoltán nyomán felvetett kérdéshez, hogy a tanúvédelem szempontjából a tanú szubjektív érzéseit, félelmeit is méltányolnia kell a hatóságoknak.

¹⁹ Korábbi törvényünk meghallgatás tartására adott lehetőséget.

készíteni az ülésről. Erre a különösen védett tanú esetében is lehetőség van, ám kiemelendő, hogy az eredeti hang- vagy képi felvétel nem torzítható, csak a másolat.

A kihallgatás során a nyomozási bírónak ellenőriznie kell a tanú szavahihetőségét, tudomásának megbízható voltát, azokat a körülményeket, amelyek vallomása hitelt érdemlőségét befolyásolhatják, és ezeket a jegyzőkönyvben fel kell tüntetni. Az ellenőrzés során a nyomozási bíró szükség esetén a nyomozó hatóságot is igénybe veheti. A Kommentár kiemeli, hogy „*a különösen védetté nyilvánított tanú kihallgatása során a nyomozási bírónak nem szabad megelégednie a tanú vallomásának jegyzőkönyvbe történő rögzítésével és annak tisztázásával, hogy a tanú az általa elmondottakról miként szerzett tudomást, hanem ezen túlmenően a nyomozás adataival összevetve ellenőriznie kell, hogy a tanú vallomása mennyire hitelt érdemlő.*” Ezen rendelkezések legfőbb indoka az, hogy a különösen védett tanú a tárgyaláson nem vethető alá a védelem közvetlen kérdéseinek, ezért fokozott garanciákat igényel a vallomásának későbbi felhasználása.

A jegyzőkönyvről kivonatot kell készíteni, amely a jelenlévők közül csak a nyomozási bíró és az ügyész nevét, a tanú különösen védetté nyilvánításának tényét és a különösen védetté nyilvánított tanú vallomását tartalmazza. A kivonat készítésekor ügyelni kell arra, hogy a tanú személyére és tartózkodási helyére a vallomásáról készült jegyzőkönyvi kivonat alapján ne lehessen következtetni. A jegyzőkönyvi kivonatot az ügyész részére át kell adni, és azt a vádirat benyújtásáig elkülönítetten, zártan kell kezelni. A kivonatot a vádirat benyújtásáig az ügyészen kívül még a nyomozó hatóság ismerheti meg, azt követően a kivonatra az iratmegtekintés általános szabályai vonatkoznak.

Ha az ügyész a különösen védett tanú vallomását a bírósági eljárásban bizonyítékként kívánja felhasználni, úgy a kivonatot csatolja a vádemelés alapjául szolgáló iratokhoz. Garanciális szabály, hogy amennyiben erre az iratismertetés után kerül sor, a gyanúsítottat és a védőt erről értesíteni kell, és lehetőséget kell adni az utóbb csatolt irat megismerésére. A bírósági szakban a tanács elnöke a vádirat kézbesítésével egyidejűleg közli a vádlottal és a védővel, hogy az ügyben különösen védett tanú vallomását kívánja az ügyész bizonyítási eszközként felhasználni, figyelmezteti őket a kivonat megtekintésének jogára, és arra, hogy írásban a különösen védett tanúhoz kérdések feltevését, továbbá a tanú különösen védetté nyilvánításának megszüntetését indítványozhatják. Ezen jogok a vádlottat és a védőt egymástól függetlenül is megilletik, mind a tárgyalás előkészítése során, mind a tárgyaláson.

Amennyiben a vádlott vagy a védője a tanú különösen védetté nyilvánításának megszüntetését a tárgyalás előkészítése során indítványozzák, a bíróság kötelező jelleggel előkészítő ülést tart, mivel kizárólag ennek keretében lehet meggyőződni arról, hogy az indítvány megalapozott-e. Adott esetben az

ügyész is az előkészítő ülésen fejtheti ki az indítvánnyal kapcsolatos észrevételeit. Amennyiben a vádlott vagy a védő a különösen védetté nyilvánított tanút megnevezi, vagy a személyét más kétséget kizáró módon azonosítja, a bíróság a tanú különösen védetté nyilvánítását megszünteti. Ebben az esetben megszűnik a tanú különösen védett státusza, és idézésére, valamint kihallgatására az általános szabályok lesznek irányadók, a tanács elnöke pedig szükség esetén hivatalból vagy indítványra a tanú védelmének más formáját kezdeményezi. Ezt követően a bíróság nem a tanú vallomásáról készített kivonatot, hanem az eredeti jegyzőkönyvet fogja bizonyítási eszközként felhasználni.

Ha a bíróság a különösen védetté nyilvánításának megszüntetése iránti kérelmet elutasítja, úgy ezzel egyidejűleg felhívja a vádlott és a védő figyelmét arra, hogy a rendes eljárási szabályok szerint tehetnek fel kérdéseket a különösen védett tanúhoz, majd ennek megtörténte után az elutasító határozattal egyidejűleg a feltett és a tanács elnöke által összeállított kérdéseket a jegyzőkönyv eredeti példányával és a védetté nyilvánító határozattal küldi vissza a nyomozási bírónak.

A tanúhoz feltett kérdések a Be. 263. § (3) bekezdésének értelmében közvetlenül nem irányulhatnak a különösen védett tanú személyének és tartózkodási helyének felfedezésére, de megítélésem szerint közvetett módon sem vonatkozhatnak erre. A Be. miniszteri indokolása szerint a vádlott és a védő kérdésfeltevésre vonatkozó indítványai – melyek megtételére ekkor van mód először az eljárás folyamán – nem kötik a bíróságot.²⁰ Az időhúzás elkerülése érdekében célszerű, ha az iratok megtekintésére-, illetve a kérdések feltételére a tanács elnöke határidőt állapít meg, noha annak elmulasztása természetesen nem jogvesztő.²¹ Ezen rendelkezések irányadók azokban az esetekben is, amikor a különösen védett tanú igénybe vételére első ízben a tárgyalási szakban, vagy a megismételt eljárás során kerül sor.

Amennyiben akár indítványra, akár hivatalból kérdéseket intéznek a különösen védett tanúhoz, úgy annak újabb kihallgatását szintén a nyomozási

---

²⁰ A Kommentár szerint ez vitatható rendelkezés, mivel „a vádlottnak és a védőnek a büntetőeljárás rendes szabályai szerint joga van mindenkor a kihallgatott tanúhoz kérdéseket feltenni. A különösen védetté nyilvánított tanú minősége nem azt jelenti, hogy a kihallgatás szempontjából megkülönböztetett jogosítványok fűződnének hozzá, hanem pusztán azt, hogy a Be. (új) 280. § (2) bekezdése szerint, illetve a 296. § (2) bekezdése szerint a különösen védett tanú a tárgyalásra nem idézhető, illetve a tárgyaláson nem hallgatható ki. Ez viszont nem járhat annak az eljárásjogi szabálynak a sérelmével, miszerint a vádlott és védő ne tehetne fel kérdést a tanúhoz.” Ezért az indítványok elutasítására csak akkor kerülhet sor, ha érdektelenek, nem az ügyre tartoznak, alaptalanok, illetve az emberi méltóságot sértik, a tárgyalás tekintélyét veszélyeztetik, vagy a kérdés a választ is magában foglalja.

²¹ Az iratok megtekintésére és a kérdések feltevésének indítványozására a határozathozatal céljából tartandó tanácsülésig kerülhet sor mind a vádlott, mind a védő részéről.

bíró fogja foganatosítani. Ilyen esetben a bíróság tanácsának elnöke rendeli el a különösen védett tanú ismételt kihallgatását és ő határozza meg a kérdéseket. A kihallgatást követően a nyomozási bíró a vallomást tartalmazó kivonatot megküldi a bíróságnak. A különösen védett tanú vallomását az azt tartalmazó kivonat tárgyaláson történő felolvasásával lehet a bizonyítási eljárás anyagává tenni.

Előfordulhat, hogy akár indítványra, akár hivatalból a bíróság megidézi a különösen védett tanút, aki tanú köteles az idézésre a tárgyaláson megjelenni, és vallomást tenni, ezzel pedig különösen védett státusza megszűnik, és védelméről más módon kell gondoskodni a továbbiakban. Ugyanakkor ezzel ellentétes álláspontot foglalt el a törvényhez fűzött miniszteri indokolás, melynek értelmében amennyiben a tanú személye ismertté válik, ez nem jelenti egyben azt is, hogy a bíróság számára megnyílik a lehetőség a tanú kihallgatására, vagyis a különösen védetté nyilvánításának jogkövetkezményei változatlanul tovább élnek. Véleményem szerint mindkét álláspont elfogadható, viszont az egységes jogalkalmazás érdekében sürgősen egyértelművé kellene tenni az ilyenkor követendő eljárást.

3.3 Az Emberi Jogok Európai Bíróságának döntései

*„A mi fogalmaink szerint, különösen védett tanú’ a strasbourggi ítélezés terminológiájában általában, anonim tanúként’ jelenik meg, tartalmilag azonban lényegében ez ugyanazt jelenti.”*²² Az EEB döntéseiben elsősorban a védekezési jog korlátozása, illetve a tisztességes eljáráshoz való jog szempontjait figyelembe véve vizsgálta az anonim tanúk vallomásának felhasználhatóságát. A Kostovski-ügyben²³ kimondta, hogy önmagában az anonim tanúk igénybevétele nem sérti a védelem jogait, de lehetőséget kell biztosítani arra, hogy a vádlott és védője kérdéseket tehessen fel a tanúnak.²⁴ Lüdi Svájc elleni ügyében²⁵ a bíróság pontosan azért állapította meg a tisztességes eljárás követelményének megsértését, mert a vádlott *„semmilyen lehetőséget nem kapott arra, hogy a rá nézve terhelően valló anonim tanúk vallomását érdemben kérdésessé tehesse.”*²⁶ A Doorson-ügyben²⁷ *„a kihallgatást végző bíró a tanú kilétét ismerve nyomozást folytatott az illető körülményeit, kapcsolatait, stb. illetően és a nyert adatokra épülő véleményt formált a*

²² TÓTH Mihály, *A magyar büntetőeljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélezés tükrében*, Budapest, 2001, 177.

²³ Kostovski kontra Hollandia ügy, 1989.

²⁴ FARKAS Ákos, RÓTH Erika, *Előadások a büntetőeljárás jog köréből*, Miskolc, 2000, 87.

²⁵ Lüdi kontra Svájc ügy, 1992.

²⁶ TÓTH, *i.m.*, 177.

²⁷ Doorson kontra Hollandia ügy, 1996.

szavahihetőségéről, s mindezt jelentésbe foglalva az ítélőbíróság rendelkezésére bocsátotta, továbbá a kihallgatás során tolmácsolta a védelem minden olyan kérdését, amely nem volt alkalmas a tanú kilétének azonosítására.”²⁸ Az EEB ezért úgy ítélte meg, hogy a védelem jogai nem sérültek, mivel a bírói hatóságok által lefolytatott eljárás kompenzálta azokat az akadályokat, amelyekkel a védelem szembesült az előzetes eljárásban.

A hatályos Be. a nyomozási bíró feladatává teszi a különösen védett tanú szavahihetőségének ellenőrzését, ezért elmondhatjuk, hogy a szabályozás megfelel az EEB által előírt kritériumoknak.

Van Mechelen és Társai ügyében²⁹ a tisztességes tárgyaláshoz való jog sérelmét állapította meg a bíróság, mert a vádlottakat kizárólag anonim rendőr tanúk vallomásai alapján ítélték el. Az EEB szerint rendőröket csak kivételes esetben lehet anonim tanúvá tenni, és a jelen esetben a védelemnek semmilyen eszköze nem volt a tanúk szavahihetőségének ellenőrzésére.

Összességében leszögezhető, hogy az EEB döntései alapján a nyomozás során tett vallomások felhasználása önmagában nem sérti a tisztességes eljáráshoz való jogot abban az esetben, „ha a terheltnek és a védőnek az eljárás valamely stádiumában lehetősége van a vallomás hiteltérdemlőségének megkérdőjelezésére. Ugyanakkor viszont a tisztességes eljárás alapvető sérelmét jelentheti, ha a bíróság a terhelt bűnösségét kizárólag olyan védett tanúk vallomására alapítaná, akik a tárgyaláson nem voltak jelen, így hozzájuk a terhelt és a védelem részéről kérdések sem voltak intézhetők.”³⁰

4. A tanúk fizikai védelme (a 34/1999. (II. 26.) Kormányrendelet)

„Bizonyos esetekben a tanú életének vagy testi épségének illetve személyi szabadságának a védelme a tanú személyes védelmével biztosítható csupán. Ilyen eset lehet, ha a tanú különösen védetté nyilvánítása nem szolgálja kellő hatékonysággal a védelmét, vagy a tanú személye, tartózkodási helye a gyanúsított, a védő vagy más személyek előtt ismertté vált időközben.”³¹

A Be. 98.§-a szerint különösen indokolt esetben³² az eljárást folytató bíróság tanácsának elnöke, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság kezdeményezheti, hogy a terhelt, a védő, a sértett, az egyéb érdekelt, a sértett és

²⁸ BÓCZ, *A tanúvédelemről, i.m.*, 110.

²⁹ Van Mechelen és társai kontra Hollandia ügy, 1997.

³⁰ VARGA, *i.m.*, 282.

³¹ *Uo.*, 278.

³² A Be. Kommentár szerint különösen indokolt esetnek tekinthető az érintett személy megfenyegetése, zaklatása, zsarolása, avagy az élete, testi épsége, egészsége ellen megkísérelt, illetve előkészületi szakba került bűncselekmény alapos gyanúja.

az egyéb érdekelték képviselői, továbbá a tanú, a szakértő, a szaktanácsadó, a tolmács, a hatósági tanú, illetve a felsoroltak valamelyikére tekintettel más személy védelemben részesüljön (ez utóbbi adott esetben lehet hozzátartozó, vagy munkatársi, függőségi, baráti, bizalmi kapcsolatban lévő személy is). A bíróság elnöke, az ügyészség, illetőleg a nyomozó hatóság vezetője és a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka kezdeményezheti a bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság és a büntetés-végrehajtási intézet állományába tartozó személy, illetve reájuk tekintettel más személy személyi védelmét.³³ A Be. tehát taxatívén felsorolja azt a kört, amely védelemben részesíthető (ez egyébiránt jóval tágabb kört jelent, mint a tanú személye), és fokozatbeli különbséget állapít meg a tanú és az eljárásban részt vevő más személyek védelmének, valamint a büntetőügyekben eljáró hatóságok tagjai személyi védelmének kezdeményezésére jogosítottak között.

Mindazonáltal a Be. a tanúk fizikai védelmére vonatkozó rendelkezései nem tekinthetők önálló szabályozási formának, mivel a részletes szabályokat az 1999. március 1-én hatályba lépett *A büntetőeljárásban résztvevők, valamint az eljárást folytató hatóság tagjai személyi védelme elrendelésének feltételeiről és végrehajtásának szabályairól* szóló 34/1999. (II. 26.) Korm. rendelet tartalmazza.

Az érintett személyi védelme a büntetőeljárás lefolytatása alatt különösen akkor rendelhető el, ha a büntetőeljárásban való részvétel miatt, illetve büntetőeljárási jogai érvényesítésének, kötelezettségei teljesítésének akadályozása, illetve megghiúsítása végett ellene személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó bűncselekményt követtek el, vagy valószínűsíthető, hogy ellene ilyen bűncselekményt követnek el. A büntetőeljárás befejezése után akkor rendelhető el a személyi védelem, ha az elkövetett – előzőekben meghatározott – cselekmény vagy veszélyeztetettség összefüggésbe hozható a büntetőeljárásban való részvétellel. Akár a büntetőeljárás lefolytatása alatt, akár utána rendelik el a védelmet, az csak az érintett együttműködésén illetve önkéntes alávetésén alapulhat, és végig át kell hatnia az arányosság követelményének.³⁴

A védelem a tanú kérelmére, vagy hivatalból kezdeményezhető. A személyi védelem elrendelését a büntetőeljárás tartama alatt az a nyomozó szerv, ügyész vagy bíróság kezdeményezheti, amely előtt a büntetőeljárás folyik. A tanú a kérelmet a büntetőeljárás alatt a védelem kezdeményezésére jogosultnál, a

³³ A Kommentár alapján a hatóság tagjainak személyi védelme különösen akkor rendelhető el, ha a büntetőeljárásban gyakorolt hivatali tevékenységük miatt, vagy a hivatali tevékenységük jogszerű gyakorlásának akadályozás, illetve megghiúsítása végett ellenük személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó bűncselekményt követtek el, vagy valószínűsíthető, hogy ellenük ilyen bűncselekményt követnek el.

³⁴ TILK Ferenc, *A tanúvédelem mint új jogintézmény Magyarországon*, Belügyi Szemle, (2000/12), 54.

büntetőeljárás befejezése után pedig a személyi védelem elrendelésére jogosultnál terjesztheti elő. A személyi védelemről annak a szervnek a vezetője határoz, amelynek nyomozó szerve előtt a nyomozás folyik vagy folyt. A határozatot a személyi védelem iránti kérelem előterjesztésétől, illetve – hivatalból indult eljárás esetén – a kezdeményezéstől számított három munkanapon belül kell meghozni, a határozattal szemben nincs helye fellebbezésnek.

A személyi védelem biztosítása azon szerv feladata, amelynek vezetője az elrendelésről határozott. A törvény a tanúval kapcsolatosan két kivételt határoz meg ezen szabály alól:

- különösen indokolt esetben a személyi védelmet ellátó a személyi védelem ellátására jogosult más szerv közreműködését is igénybe veheti,
- az ügyészség által elrendelt személyi védelmet a rendőrség látja el.

A személyi védelem addig tart, amíg az azt elrendelő szerv meg nem szünteti, mivel a jogszabály nem tartalmaz a maximális időtartamra vonatkozó előírást. Ugyanakkor fenntartásának indokoltságát az elrendelő szerv az elrendeléstől számított hat hónap elteltével felülvizsgálja. A felülvizsgálat során hozott döntés alapját az képezi, hogy a védelmet ellátó szerv a védelem tartama alatt folyamatosan értékeli az érintettet fenyegető veszélyhelyzet fennállását, és ennek eredményeként tesz javaslatot a személyi védelem fenntartására vagy megszüntetésére. A személyi védelmet haladéktalanul meg kell szüntetni, ha:

- az elrendelés feltételei már nem állnak fenn,
- az érintett a személyi védelemről írásban lemond.

A védelem megszüntetése a tanúval szemben az elrendelő szerv mérlegelésétől függ, ha:

- a személyi védelmet kezdeményező ezt javasolja,
- ha az érintett a követendő magatartásra vonatkozó ajánlásoktól indokolatlanul eltért, vagy tájékoztatási kötelezettségét a védelmi rendszer további fenntartását súlyosan veszélyeztető vagy azt lehetetlenné tevő módon önhibájából megszegi,
- ha a tanú nem tesz vallomást, vagy korábbi vallomását visszavonja.

4.1 A személyi védelem eszközei

A kormányrendelet rendelkezései szerint a személyi védelem az érintett élete, testi épsége, személyes szabadsága elleni jogellenes cselekmény megelőzése, megakadályozása, megszakítása érdekében a lakásnak vagy egyéb tartózkodási helyének védelmére, közlekedési útvonalának, illetve a büntetőeljárasi és más hatósági cselekményeken való biztonságos részvételének biztosítására terjed ki.

A Korm. rendelet 12. § (2) bekezdése értelmében a személyi védelem különösen

- rendszeres járőrszolgálat,
  - technikai eszközzel,
  - folyamatos hírösszeköttetés megteremtésével,
  - védőruházat biztosításával,
  - őrszemélyzettel,
- s ha a személyi védelem más módja eredményre nem vezet, őrszemélyzettel biztosított, a személyi védelem elrendelésére vagy ellátására jogosult rendvédelmi szerv kezelésében lévő helyen látható el.

A személyi védelem módját a veszélyhelyzet fokát mérlegelve, az érintett, illetve a személyi védelem kezdeményezésére és elrendelésére jogosult véleményét is figyelembe véve kell meghatározni. A védelem módjai közül egyidejűleg több is alkalmazható, viszont nem alkalmazható a személyi védelem olyan módja, amely ellen az érintett tiltakozik, kivéve az érintett biztonságát közvetlenül fenyegető és másként el nem hárítható veszély esetét.

A rendszeres járőrszolgálat keretében a rendőrség járőrautója néhány óránként elhalad a tanú lakása előtt a környéket figyelve. A technikai eszköz valószínűleg néhány videokamerát jelent, amit a tanú lakásában illetve a lakás bejáratánál helyeznek el, annak érdekében, hogy egy behatárolt területen belül figyelemmel kísérhessék bizonyos személyek mozgását.³⁵ A folyamatos hírösszeköttetés megvalósulhat egy olyan telefon révén, amelynek ha a tanú felemeli a kagylóját, úgy közvetlenül a rendőrségre érkezik be a hívás. A másik módszer – svéd mintára – egy, a rendőrségtől bérelhető sajátos biztonsági csomag, amely egy közvetlenül a rendőrségi riasztóközpontba bekötött telefonból, egy ugyanoda bekötött mobiltelefonból, visszajelzőből és egy riasztókészülékből áll. Magyarországon jelenleg sem a technikai figyelő eszközök, sem a folyamatos hírösszeköttetéshez szükséges berendezések nem állnak rendelkezésre, így – miként a házi őrizet esetén a terhelt mozgását követő technikai eszköz alkalmazására vonatkozó szabályok – a gyakorlatban ezek a módozatok nem kerülnek alkalmazásra.

A védőruházat biztosítása alatt egy golyóálló mellényt kell érteni. Az őrszemélyzet az érintett testi épségének illetve életének a közelében közvetlenül jelenlévő rendőrök által biztosított folyamatos védelmét jelenti. A végső megoldás az érintett elbűjtatása, ami a legnagyobb esélyt biztosítja biztonságának megóvására. Erre azonban megfelelőbb megoldásokat találhatunk az 5. fejezetben bemutatásra kerülő 2001. évi LXXXV. törvényben.

A tanúvédelemnek a kormányrendeletben biztosított formái csak a legszükségesebb módozatokat jelentik, és a szabályozás egyik hiányossága az,

³⁵ BÍRÓ Gyula, *Kriminológia*, Debrecen, 2001, 147.

hogy nem fordít figyelmet az érintett vagyontárgyainak védelmére. Az anyagi és technikai eszközök hiánya – csakúgy, mint egyes haladó jellegűnek tekinthető más jogintézmények esetében – a gyakorlat számára pusztán elvi lehetőséggé redukálja az egyes védelmi formákat. Ezen a közeljövőben feltétlenül változtatni szükséges.

5. A magyar Tanúvédelmi Program (a 2001. évi LXXXV. törvény)

A fizikai védelemről szóló kormányrendelet megalkotása egy többlépcsős szabályozási folyamat első lépése volt, amely a legsürgetőbb kérdésekre igyekezett reagálni. Azonban a tapasztalatok azt mutatták, hogy az *„igazságszolgáltatási szervekkel együttműködni kész, ámde komoly veszélyben lévő, illetve az atrocitásoknak kitett személyek valójában bizalmatlanok a jelenlegi, „hagyományosnak” tekinthető, pusztán az érintettek figyelemmel kísérésére, rendőri őrizetére koncentráló védelmi rendszerrel szemben. Az érintettek pedig inkább „vállalják” a hamis tanúzás, esetleg a hamis vád következményeit ...”*³⁶ A tanúvédelem eddig ismertetett lehetőségei révén a *„szervezett bűnözéssel, védelmi pénzek követelésével, a robbantásos merényletekkel összefüggő bűncselekmények esetében már nem biztosítható megnyugtatóan a tanúk védelme, hiszen ők egyben e bűncselekmények sértettjei is, így az elkövetők előtt ismertek.”*³⁷ Az igazságszolgáltatással együttműködni kész bűnelkövetők pedig nemcsak az egyes bűncselekményekről-, de a bűnöző szervezet struktúrájáról, hierarchiájáról, belső életéről is felvilágosítást tudnak adni a bűnüldöző szervek számára. Egy új védelmi program kidolgozását a tanúk, az együttműködni kész elkövetők, és a nemzetközi elvárások is igényelték.

A fentiek eredményeképpen került sor a 2001. évi LXXXV. törvény megalkotására, amely a büntetőeljárásban részt vevők és az igazságszolgáltatást segítő védelmi programjáról rendelkezik. A törvény a 34/1999. (II.26.) Korm. rendelet szabályrendszerét változatlanul hagyja, és kizárólag a *„komoly veszélyben lévő tanúk, sértettek, az igazságszolgáltatással együttműködő, tettüket megbánó bűnelkövetők programszerű védelmére koncentrál.”*³⁸ Elmondható, hogy a törvény kiegészíti a fizikai védelem szabályait további lehetőségekkel, így annak elfogadásával a tanúvédelem intézményrendszere teljes körűvé vált.

A törvény rendelkezései szerint Védelmi Program a büntetőeljárásban részt vevő tanú, sértett, terhelt, illetve ezen személyek hozzátartozója, továbbá

³⁶ A 2001. évi LXXXV. törvény miniszteri indokolása

³⁷ SÜMEGI Noémi, *Bűnbánó maffiózók és üldözőik*, (beszélgetés Varga Zoltánnal), Heti Válasz, 2001, 12. sz. (www.hetivalasz.hu)

³⁸ A 2001. évi LXXXV. törvény miniszteri indokolása.

az érintettre tekintettel fenyegetett helyzetben lévő más személy védelmének a személyi védelem keretében nem biztosítható olyan szervezett formája, amelyet a rendőrség polgári jogi jogviszony keretében a fenyegetett helyzetben lévő személlyel megkötött megállapodás szerint végez, és amelynek során különleges intézkedések alkalmazása, illetve az érintett társadalmi beilleszkedésének elősegítése érdekében mentális, szociális, gazdasági, humán és jogi támogatás nyújtása szükséges. A személyi kört illetően megállapítható, hogy az jóval szűkebb a fizikai védelemről szóló kormányrendeletben meghatározottnál.

A védelemre az érintett és a hatóság közötti-, természetét illetően atipikus magánjogi megállapodás megkötése után kerül sor. A megállapodás megkötését vagy a fenyegetett helyzetben lévő személy kérheti, vagy hivatalból kezdeményezhető. A szerződést a Védelmi Szolgálattal kell megkötni, amely a rendőrség szervezetén belül létrehozott egység. A Szolgálat a bűnügyi szervektől függetlenül, de azokkal együttműködve látja el feladatait. A védelem módjai közül egyidejűleg több is alkalmazható, de nem alkalmazható a védelem olyan módja, amelyet az érintett a megállapodásban kizár, vagy az ellen egyébként tiltakozik, kivéve az érintett biztonságát közvetlenül fenyegető és másként el nem hárítható veszély esetét. A megállapodás megkötését a Szolgálatnál kell kezdeményezni, amely előzetes pszichológiai és biztonsági vizsgálat eredményének ismeretében mérlegelheti, hogy a védelemben részesítendő személy mentálisan, illetve biztonsági megfontolásokat szem előtt tartva alkalmas-e a programszerű védelemre. Ha a Szolgálat a védelmet megoldhatónak tartja, a megállapodás megkötésére irányuló javaslatát a döntésre jogosult országos rendőrfőkapitányhoz terjeszti fel, akinek három napon belül állást kell foglalnia. Egyetértése esetén a Szolgálat megköti a megállapodást az érintettel.

Megállapodás a kiemelkedő súlyú bűncselekménnyel összefüggő büntetőeljárásban részt vevő, a hatósággal együttműködő tanúval, sértettel vagy terhelttel köthető. A megállapodás megkötésének további feltételei, hogy a fenti személy

- olyan vallomást tett vagy kíván tenni, amely kiemelkedő súlyú bűncselekmény lényeges körülményeire, bűnszervezet összetételére, tevékenységére, bűnszervezettel fenntartott kapcsolatára, bűnszervezet által tervezett vagy elkövetett bűncselekményekre vonatkozik;
- vallomása a tényállás felderítését, bizonyítását, az elkövető kilétének megállapítását és felelősségre vonását jelentősen segítette vagy segítheti, és ha megalapozottan feltehető, hogy más módon a bizonyíték beszerzése kilátástalan vagy aránytalanul nagy nehézséggel járna, és a megállapodás megkötésével a bizonyíték beszerzése valószínűsíthető;

- a büntetőeljárásban való részvétele miatt, illetve a büntetőeljárási jogai érvényesítésének, kötelezettségei teljesítésének akadályozása, illetve megghiúsítása végett ellene személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó bűncselekményt követnek el vagy valószínűsíthető, hogy ellene ilyen bűncselekményt követnek el, és
- a fenyegetett helyzetben lévő személy, illetve az érintett védelme a személyi védelem keretében nem biztosítható, ezért különleges óvintézkedések alkalmazása szükséges.

Megállapodás a fenyegetett személyre tekintettel annak hozzátartozójával, illetve más személlyel is köthető, ha ez indokolt és a védelem céljával összeegyeztethető. A gyakorlati tapasztalatok ugyanis azt mutatták, hogy a kriminális támadások nem pusztán a közeli hozzátartozók ellen irányultak, és a hozzátartozók elleni jogellenes cselekmények bármelyike alkalmas az eljárás nemkívánatos befolyásolására, s persze a tanúvallomást követő megtorlásra, ezért a hozzátartozók teljes körének megjelenítése indokolt.

A Be. 98/A. §-a tartalmazza a tanúvédelmi programban részt vevő személyekre vonatkozó processzuális szempontból releváns rendelkezéseket. Ezek értelmében a programban részt vevő személyt a védelmet ellátó szerv útján kell idézni, illetőleg értesíteni, az ilyen személy részére kézbesítendő hivatalos iratot csak a védelmet ellátó szerv útján lehet kézbesíteni. A védelemben részesített személy a büntetőeljárásban az eredeti személyazonosító adatait közli, azonban lakóhelyének, tartózkodási helyének közlése helyett a védelmet ellátó szerv címét jelöli meg. Személyes adatait tartalmazó iratokról másolat, illetve személyére vonatkozó bármely felvilágosítás – ideértve a hivatalos szerveket is – csak annak adható, akinek a részére a védelmet ellátó szerv ezt engedélyezte, mivel a védelmet ellátó szerv ítéli meg, hogy mely iratok átadása nem veszélyezteti a védelem érdekeit. A tanú és a terhelt megtagadhatja a vallomást olyan adatra nézve, amelynek ismeretében az új személyazonosságára, az új lakóhelyére, illetőleg tartózkodási helyére lehet következtetni. A védett személy megjelenésével, illetve közreműködésével felmerült költség nem számolható el bűnügyi költségként, ezt a védelmi programot végrehajtó szerv költségvetéséből kell fedezni.

A Program által alkalmazható védelmi intézkedések kihatással lehetnek az érintett, illetve harmadik személyek jogaira és kötelezettségeire, jogviszonyaira. A Programba felvett személy a védelem elrendelése előtti jogviszonyokból származó járulék-, illetve egyéb fizetési vagy más kötelezettségeinek a védelem alatt nem, vagy nem minden esetben tud eleget tenni. Nemcsak a védelemben érintett személy jogai nem csorbulhatnak, hanem a harmadik személy igényérvényesítési lehetőségeit is meg kell teremteni, ugyanis a védelem nem azt a célt szolgálja, hogy az érintett mentesüljön a vele szemben fennálló

kötelezettségek, követelések, igények érvényesítése alól. Mindezek miatt a Programba való felvétel előtt törekedni kell arra, hogy az érintett a harmadik személlyel szemben fennálló, illetve harmadik személy az érintettel szemben fennálló igényét még az intézkedés megkezdése előtt érvényesíthesse. A miniszteri indokolás szerint ezért „*a jogosultságok, kötelezettségek megnyugtató rendezése – főszabályként – a Programba kerülés feltétele. Ha azonban az érintett Programba való felvételéhez kiemelkedő bűnüldözési vagy igazságszolgáltatási érdek fűződik és az érintett a kötelezettségeit önhibáján kívül nem tudja teljesíteni, a Szolgálat az e célra rendelt költségvetési előirányzat felhasználásával gondoskodhatna a követelés teljesítéséről.*”

A védelmet szolgáló óvintézkedések mellett a Program figyelmet fordít az érintett támogatására is. A társadalmi beilleszkedés érdekében a Szolgálatnak gondoskodnia kell az érintett mentális, szociális, gazdasági, humán támogatásáról és a jogi segítségnyújtás biztosításáról. Alapvető követelmény azonban, hogy az érintett szociális és gazdasági támogatása a vagyoni gyarapodását nem szolgálhatja, az csak a létfenntartásához, társadalmi beilleszkedéséhez elengedhetetlenül szükséges mértékig terjedhet.

A védelem megszüntetésének jogi feltételei hasonlatosak a fizikai védelemről szóló kormányrendeletben szabályozottakkal. A megszűnésnek három alapvető esete van:

- ha annak feltételei már nem állnak fenn,
- ha az érintett lemond a védelemről,
- ha a Szolgálat a megállapodást felmondja.

A Szolgálatnak akkor kell felmondania a megállapodást, ha

- a tanú (sértett) illetve a terhelt nem tesz vallomást, vagy korábbi vallomását visszavonja,
- a védelem tartama alatt az érintettel szemben szándékos bűncselekmény elkövetése miatt indított büntetőeljárás a védelem további fenntartását súlyosan veszélyezteti vagy azt lehetetlenné teszi,
- az érintett indokolatlanul eltért a megállapodásban rögzített magatartási szabályoktól, vagy tájékoztatási kötelezettségét önhibájából megszegi, és ezzel a védelem további fenntartását súlyosan veszélyezteti vagy lehetetlenné teszi.

A Szolgálat mérlegelésétől függ a felmondás, ha

- a védelem tartama alatt az érintettel szemben olyan szándékos bűncselekmény elkövetése miatt indul büntetőeljárás, amely a védelem érdekeit sérti, kivéve a kötelező felmondásnál szabályozott esetet,
- az érintett a követendő, megállapodásban rögzített magatartási szabályoktól indokolatlanul eltért, vagy tájékoztatási kötelezettségét a védelem további fenntartását veszélyeztető módon önhibájából megszegi, kivéve a kötelező felmondásnál szabályozott esetet,

- az érintett indokolatlanul megtagadja a részére a program által biztosított munkavégzésre irányuló jogviszonyban való részvételt, illetve más jövedelemszerző tevékenység folytatását,
- az érintett védelmét a megkereső állam megszünteti, és erről a védelmet Magyarországon ellátó szolgálatot értesíti,
- ha a programba való felvételkor előírt azon kötelezettségét miszerint nyilatkozzon harmadik személlyel szemben, illetve harmadik személynek vele szemben fennálló követeléséről, valamint jelentse be a program tartama alatt keletkezett követelést, megszegi.

5.1 Az egyes óvintézkedések

A törvény 16. § (1) bekezdése értelmében a Szolgálat az érintett élete, testi épsége, személyi szabadsága elleni jogellenes cselekmény megelőzése érdekében a következő különleges óvintézkedéseket alkalmazhatja:

- lakóhely, tartózkodási hely megváltoztatásával az érintett biztonságos helyen való elhelyezése (elköltöztetése), illetve a Programba bevont fogva tartottnak az elhelyezéséül szolgáló büntetés-végrehajtási intézetből másik büntetés-végrehajtási intézetbe történő átszállítása,
- személyi védelem igénybevétele,
- nyilvántartásokban adatszárlat elrendelése, illetve a nyilvántartott adatokkal kapcsolatos megkeresések jelzésének előírása,
- névváltoztatás,
- a személyazonosság megváltoztatása,
- nemzetközi együttműködésben való részvétel.

A személyi védelemről szóló kormányrendeletben foglaltakhoz hasonlóan a védelmet ellátó Szolgálat *„a veszélyhelyzet fokát mérlegelve – a védelem kezdeményezésére jogosult véleményét is figyelembe véve – az érintettel kötött megállapodás során határozhatja meg a védelem konkrét módját.”*³⁹

5.1.1 A lakóhely illetve a tartózkodási hely megváltoztatása

A lakóhely illetve tartózkodási hely megváltoztatására vonatkozóan a törvény nem tartalmaz részletes szabályokat. Magyarország területéből következően meglehetősen problematikusnak mutatkozik nálunk a védelem ezen formája.⁴⁰

³⁹ *Uo.*

⁴⁰ Mindezek ellenére volt már példa arra, hogy egy tanút teljesen új helyre költöztettek az eljárás befejezése után, annak érdekében, hogy megóvják őt a fenyegetésektől, és a konkrét támadásoktól. 1995-ben egy rablás szemtanújának gyermekét elrabolták. A rendőrség ettől

„*A kis országok – pl. Szlovénia, Ciprus, de azt hiszem, mi is – nehezen tudnánk megoldani egy tanú végleges elrejtését,*”⁴¹ ámbár, mint az idézett példa is mutatja, azért bizonyos esetekben hatékonyan is működhet ez a jogintézmény.

5.1.2 A személyi védelem

A személyi védelem igénybevételére vonatkozóan a 34/1999. (II.26.) Korm. rendelet szabályait kell alkalmazni, a tanúvédelmi programról szóló törvény nem tartalmaz külön rendelkezéseket e tekintetben sem. A személyi védelem tehát csak egy a különleges óvintézkedések között, a program védelmi rendszere azonban ennél sokkal szélesebb körű.

5.1.3 Adatzárlat, a nyilvántartott adatokkal kapcsolatos megkeresések jelzésének előírása

Az adatzárlat olyan intézkedés, amely az adatkezelő számára időlegesen megtiltja az érintettre vonatkozó adatok kezelését. Az adatkezelő szerv köteles az érintett személyes adatait zárolni és az adatszolgáltatást megtagadni. Adatzárlat esetén nem történik adatcsere, mivel a zárlatot a nyilvántartásban érintetlenül hagyott eredeti iratokra nézve rendelheti el a Szolgálat. Az adatzárlat alkalmazása esetén az adatkezelő nemcsak az igénylők számára köteles az adatszolgáltatást megtagadni, hanem a Szolgálat felé jeleznie kell a hozzá érkezett megkereséseket is. Az esetleges adatváltoztatásokat csak az adatzárlat megszűnését követően lehet átvezetni a nyilvántartásokban, ám ha a védelem érdekei megengedik, a Szolgálat engedélyezheti a változások átvezetését a zárlat időtartama alatt is. A védelem ezen módja elrendelhető önállóan is, de a személyazonosság megváltoztatásával együtt célszerű és hatásos alkalmazni. Önálló alkalmazása esetén az érintett eredeti adataival vehet részt a legkülönbébb életviszonyokban. Ennek eredményeként pedig az eredeti környezetéből biztonságos helyre telepített, ugyanakkor az adatzárlat elrendelésével védett személy önfenntartó életet élhet.

---

kezdve folyamatosan védelemben részesítette a családot, ám az ítélet megszületése után tovább folytatódta a zaklatások, s ezért a rendőrök a családot új lakásba költöztették. Itt sem volt azonban sokáig nyugodt az életük, mivel a zaklatások tovább folytatódta. Végül a további bonyodalmak elkerülése érdekében a családot a külvilágtól elzárt tanyavilágban telepítették le, ahol háborítatlanul élnek azóta is. KEMÉNY, *i.m.*, 98-99.

⁴¹ BÓCZ, *A tanúvédelemről, i.m.*, 111.

5.1.4 A névváltoztatás

A névváltoztatás kezdeményezésére a Szolgálat tehet javaslatot a védett személy számára. Ha az érintett hozzájárul a névváltoztatáshoz, akkor a kérelmet a Szolgálat útján terjesztheti elő a belügyminiszterhez. Az intézkedés eredményeként az eredeti név helyébe az új név lép, és ez kerül a nyilvántartásokban, tehát valódi tartalmú új okiratok születnek. A családi illetve az utónév megváltoztatását egyaránt kezdeményezni lehet.⁴² A törvény kimondja, hogy amennyiben az érintett felesége, illetve kiskorú gyermeke nem áll a program hatálya alatt, és a feleség, illetve a gyermek a védett személy nevét viseli, a névváltoztatás nem terjed ki a feleségre, illetve a gyermekekre. Ugyanez a szabály akkor is, ha a gyermek a programban érintett anyja nevét viseli.⁴³ Ha a tanú személyesen jelenik meg a büntetőeljárásban, a részvételét igénylő eljárási cselekményeken az eredeti nevét és címét kénytelen használni. Ilyen esetben fokozottan ügyelni kell arra, hogy a tanúra veszélyt jelentő egyén a védett személy új kilétét reprezentáló adatokat, illetve a tanú tartózkodási helyét semmilyen körülmények között se ismerhesse meg.

5.1.5 Ideiglenes és végleges és személyazonosság-csere

Az adatszárítást illetve a névváltoztatást a személyazonosság megváltoztatásával, mint védelmi móddal együtt is lehet alkalmazni, bár a Program nem feltétlenül jár együtt a személyazonosság-cserével. „A Védelmi Program a névváltoztatást éppúgy felölelő, de az érintett egyéb személyazonosító adataira is kiterjedő személyazonosság-csere különleges, igen bonyolult műveletekkel együttjáró technikájához pusztán ultima ratioként, illetve akkor folyamodhatna, ha az előző intézkedések (tehát az elköltöztetés, az adatszárítás, a névcseré) elégtelennek mutatkoznának és a fokozott veszélyhelyzet elhárításához ezen intézkedés alkalmazása mellőzhetetlennek tűnne.”⁴⁴

A személyazonosság megváltoztatását a Szolgálat az országos rendőrfőkapitány engedélyével kezdeményezheti a legfőbb ügyész által kijelölt ügyésznél. Ha az ügyész a kezdeményezést előzetesen jóváhagyja, akkor a személyazonosság-cserét a Szolgálat önállóan rendelheti el. Elrendelése esetén az eredeti személyazonosító adatokat újakkal helyettesítik, melyekről új fedőokiratokat állítanak ki. Ezt követően a Szolgálat intézkedik az eredeti okirat

---

⁴² Névváltoztatás kezdeményezésére egyébiránt a tanúvédelmi programon kívül is lehetőség van a 11/1955. (II.20.) MT. rendelet alapján.

⁴³ A hozzátartozók fokozottabb védelme érdekében helyesebb lenne kiterjeszteni a névváltoztatás lehetőségét azokra a közeli hozzátartozókra is, akik ugyan nem állnak a program hatálya alatt, de igénylik és hozzájárulnak a változtatáshoz.

⁴⁴ A 2001. évi LXXXV. törvény miniszteri indokolása.

bevonásáról s az adatkezelésre jogosult szerv rögzíti nyilvántartásában az új adatállományt. Az érintett megkapja az új személyazonosságát, és a magatartási, életvezetési szabályokra vonatkozó ajánlást is.

Harmadik személyekkel szemben fennálló, egyszeri jogüggyellett teljesíthető kötelezettségeinek az érintett legkésőbb a személyazonosság megváltoztatásáig köteles eleget tenni, illetve harmadik személyt ugyanezen időpontig fel kell hogy hívja a vele szemben fennálló kötelezettség teljesítésére. Amennyiben az eredeti adatokat kell az érintettnek használnia – elsősorban olyan hatósági eljárásokban, amelyek során az érintett jogainak és kötelezettségeinek érvényesítésére az eredeti személyazonosító adatok felhasználása nélkül nem kerülhet sor –, a Szolgálat engedélyével és külön jogszabályban meghatározott biztonsági előírások betartásával ezt megteheti. Kötelező az eredeti adatok használata, amennyiben az érintett az új identitása tartama alatt bűncselekményt követ el, vagy a magatartási szabályokat súlyosan megsérti és ennek folytán a programból kizárják. A törvény értelmében az érintett által az óvintézkedés elrendelése előtt elkövetett bűncselekmény miatt folyó büntetőeljárásban is csak kizárólag az eredeti személyazonosító adataival vehet részt.

A Szolgálat megszünteti a személyazonosság megváltoztatását, ha az érintett más óvintézkedéssel biztosítható vagy az érintett ezt kéri, ezért ebben az esetben ideiglenes személyazonosság-cseréről beszélhetünk. Az adatkezelő szerv azonban a megszűnéstől számított 10 évig még kezeli a fedőadatokat is. A végleges személyazonosság-csere viszont a program megszűnését eredményezi, hiszen az érintett az új személyazonosságával él tovább egész életében.

5.1.6 Nemzetközi együttműködésben való részvétel

Abban az esetben, amikor a Szolgálat a fenyegetett helyzetben levő személyt Magyarország területén már nem képes megvédeni felmerül az érintett külföldre telepítésének szükségessége. *„A védett tanúk ,cseréje’ során a nemzetközi gyakorlat általában az, hogy a megkereső állam felkéri a megkeresett állam szolgálatát arra, hogy a területére költöztetendő érintett védelmét lássa el,”*⁴⁵ de az érintett továbbra is a megkereső védelmi programjában szerepel. Ebből következően a Szolgálat a Program keretében ellátja a külföldről Magyarországra költöztetett személy védelmét is. A megkeresett állam szolgálata az intézkedések végrehajtása körében pusztán kiegészíti a megkereső állam hatóságát. A huzamosabb ideig történő külföldre költöztetés sem jelenti azonban azt, hogy az érintett ne költözhetne vissza hazájába a veszélyhelyzet megszűnésével.

---

⁴⁵ Uo.

A nemzetközi együttműködés egyszerűbb, a kölcsönös segítségnyújtás korlátozottabb lehetőségét biztosító viszonyosság alkalmazására a törvény is lehetőséget biztosít. Ez alapján – a sürgősségi intézkedés keretében, a külföldi hatóság megkeresésére – a Szolgálat biztosítja az érintett Magyarországon való ideiglenes elhelyezését, ugyanakkor a Szolgálat kezdeményezheti az érintett külföldön való ideiglenes elhelyezését. Ezekben az esetekben a megkereső állam biztosítja az elhelyezés költségeit. Az elköltöztetett személy szempontjából fontos, hogy ne jelentsen számára aránytalanul nagy terhet az új környezetre való felkészülés, átképzés, hiszen így a kockázatok is kisebbek őt illetően.

Záró gondolatok

Összességében elmondhatjuk, hogy a tanú megfelelő védelemben részesítésének jogi feltételei hazánkban is többé-kevésbé adottak. *„A Be. igen körültekintő és korszerű megoldást kínál a szervezett bűnözés elleni hatékony fellépés és általában a tanúk megfélemlítésének kiküszöbölése érdekében a tanúvédelem terén.”*⁴⁶ Ugyanakkor azt is elmondhatjuk, hogy a *„a tanúvédelem ... gyakorlata nálunk még meglehetősen kiforratlan.”*⁴⁷

Az egyik legalapvetőbb probléma az, hogy néhány európai állam bírósági épületeinek kialakításától eltérően hazánkban nem adott annak feltétele, hogy a tanú ne egy bírósági folyosón várakozzon a terhelttel, vagy annak hozzátartozóival. A bíróságok biztonságáért felelő személyzet viszont nem képes megfelelő biztonságérzetet nyújtani a tanú számára. A tanú befolyástól mentes vallomástétele, a megfélemlítés kizárásának egyik lehetősége abban is állhat, hogy a bíróság épületében elkülönített helyiségben várakozhasson, mint a terhelt, illetve annak hozzátartozói, tanúi. Arról már nem is szólva, hogy a legjobb megoldás az lenne, ha külön bejáratot is használhatnának a különböző pozícióban lévő eljárási szereplők. *„Angliában új bírósági épületeket már csak úgy építenek, s a régiakat is úgy alakítják át, hogy a vád és a védelem tanúi külön helyiségekben várakozhatnak kihallgatásukra, s ezeket külön útvonalakon közelíthetik meg.”*⁴⁸

A másik lényeges kérdés, hogy mivel a különösen védett tanú kivételével a védelemben részesülő személynek a vallomástételkor meg kell jelennie a bíróság előtt, indokolt a tanú video- vagy telefonkonferencia útján történő meghallgatásának lehetőségét minél szélesebb körben biztosítani. Az új büntetőeljárási törvény 244/A-244/D. §-ai lehetővé teszik a tanúnak és a

⁴⁶ TREMMEL, *i.m.*, 235.

⁴⁷ TÓTH, *i.m.*, 190.

⁴⁸ BÓCZ, *A tanúvédelemről, i.m.*, 109.

vádloznak zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását – noha ennek nem kizárólag tanúvédelmi indokai vannak –, megkockáztatom azonban, hogy önmagában nem elegendő a jogalkotási szándék, itt elsősorban a technikai, pénzügyi feltételek megteremtésére kellene helyezni a hangsúlyt, hogy ne fordulhasson elő olyan helyzet, mint jelenleg a házi őrizet szabályainál, ahol egy modern jogintézmény (a terhelt mozgását követő technikai eszköz igénybevétele) a gyakorlati feltételek hiányában nem tud érvényesülni.

Tanúvédelmi szabályaink, és különösen a 2001. évi LXXXV. törvény egyik legnagyobb hiányosságát abban látom, hogy nem tesz különbséget az egyszerű tanú és az együttműködő elkövető között. *„A vétlen embereket az életük megbolygatásával járó megpróbáltatások inkább visszatartják a tanúskodástól, ám azok, akiknek vaj van a fejükön, akár érdekeltek is lehetnek a védettségben.”*⁴⁹ Megítélésem szerint a valóban vétlen tanút megfenyegető személyekkel szemben szigorúbb és határozottabb fellépésre lenne szükség a tanúvédelmi lehetőségek bővítésével egyidejűleg.

---

⁴⁹ SÜMEGI, *i.m.*